

KLÂSİK TÜRK MÛSİKÎSİ EĞİTİMİ KONUSUNDA İSTANBUL

Özgür Sadık KARATAŞ*

Özet : Tarihimizde ve kültürümüzde kendine mahsus bir yeri olan İstanbul, mûsikîmizde de müstesnâ bir yere sahiptir.

Hazırladığımız bu çalışmada, özellikle fethinden itibaren Türk mûsikîsinin gelişim imkanı bulduğu en önemli yer olan İstanbul'da dinî, resmî ve özel kurumların mûsikîmizin neşv ü nemâ bulduğu en önemli merkezler olduğunu tesbit ettik.

Resmî kuruluşlar öncelikle mûsikînin nazari tarafı ile ilgili önemli bir işlevi gerçekleştirmişlerdir.

Günümüzde de bu tarihi zenginlik müzikologlarca akademik anlamda değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Mûsikî eğitimi, İstanbul, kurumlar

Türk Mûsikîsi'nin gelişmesi, Osmanlı Devleti yüzyılları boyunca devlet adamları ile varlıklı kimselerin mûsikî ve mûsikîşinasları koruması ile orantılı bir biçimde gerçekleşmiştir.

İstanbul'un Türkler tarafından fethinden bu yana saray teşkilatının genişlemesi, daha kalabalık bir toplum hayatının başlaması, sınırların genişleyerek devletin üç kıtaya yayılması, devlet gelirinin artması ile ekonomik durumun gelişmesi ve kültür merkezlerinin İstanbul'dan yönetilmesi zorunlu hale gelmiş ve Türk güzel sanatlarında, dolayısıyla Türk Mûsikîsi'nde gittikçe artan ilerlemeler görülmüştür.

Türk Mûsikîsi'nin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında Mehterhâne-i Hümayun çok büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti'nin askerî mızıka teşkilatı olan Mehterhâne çok eski devirlerden beri, Türk devletlerinde istiklâl alâmeti sayılmıştır. 1284 senesinde kurulan bu teşkilât sayesinde mûsikî bir sanat dalı olarak kalmamış, devletin vazgeçilmez bir değeri olarak da ilgi görmüştür.¹

Sultan II. Mahmut Han 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırınca ona bağlı olan Mehterhâne'yi de eski düzenin bir parçası sayarak kapatmış ve yerine batıdaki bandoları örnek alan Mızıka-yı Hümayun'u kurmuştur.² 1914'de Ahmed Muhtar Paşa tarafından askerî müze bünyesinde yeniden mehter kurulmuş ve müzenin açık bulunduğu günlerde nevbet³ vurulmaya başlanmıştır. Askerî müze mehter takımı Millî Müdafâ Vekilliği tarafından, aslına göre

* Y.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri ASD.

¹ Yalçın Tura, *Türk Mûsikîsi'nin Mes'eleleri*, İstanbul 1994, s.32.

² Haydar Sanal, *Mehter Mûsikîsi*, İstanbul 1964, s.283.

³ Saray veya konaklarda günün belli zamanlarında, seferlerde, konak yerlerinde ve pâdişâhın otağı önünde çalınan askerî mızıka, nöbet.

yetersiz görülerek 1935'te ortadan kaldırılmıştır. Ancak uzun süre ihmal edilen ve unutulmak üzere olan mehterhâne, İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü olan 29 Mayıs 1953'te düzenlenen kutlama törenine katılarak, tekrar görev almıştır.⁴

Yukarıda bahsi geçen Mızıka-yı Hümâyün ise batı askerî mûsikîsini örnek almış ve ilk kez bu dönemde batı notası memleketimize girmiştir. Saraya gelen batılı müzisyenler, II. Mahmut ve halefleri olan oğulları I. Abdülmecit ve Abdülaziz Han zamanlarında batı müziğini ülkemize periyodik olarak taşımışlardır. Mızıka-yı Hümâyün 1826'dan itibaren çok önemli bir kurum haline gelmiştir. Pâdişâhın hâssa kuvvetlerinden biri olarak kabul edilen bu teşkilatın kumandanlarına "ferik"⁵ rütbesi verilmiştir. Sonradan saray ve Enderûn'da Türk Mûsikîsi sanatkârlarının önemli bir kısmı teşkilata alınmış, Türk Mûsikîsi'nde oldukça değerli bestekârlar bu teşkilatta rütbe sahibi subaylar olarak çalışmışlardır.⁶

Cumhuriyet döneminde, bu teşkilat kimlik değiştirmiş fakat temel kuralları muhafaza edilmiştir ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Riyâset-i Cumhur İncesaz Heyeti, mızıkânın devamı olarak telakki edilen bu kurum, bugün Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olarak adlandırılmaktadır.

Klasik Türk Mûsikîsi'nin gelişmesinde yer alan kurumlar içinde, Osmanlı döneminde İstanbul'da kurulmuş ilk resmî mûsikî okulu Dârü'l-Elhân'dır. Dârü'l-Elhân, 1914'te kurulmuş olan Dârü'l-Bedâyî'nin mûsikî koludur. Bu kurumun batı mûsikîsi bölümü bir süre sonra kapanmış; Türk Mûsikîsini yokolmaktan koruma, klasik eserleri notaya alarak tespit etme, mûsikî zevkini topluma yayma amacını güden Türk Mûsikîsi bölümü ise çalışmalarına devam etmiştir.

Savaş şartlarının güçlüğü ile baş gösteren mâlî sıkıntılar, 14 Mart 1916'da Dârü'l-Bedâyî'nin tamamıyla kapanmasına yol açmıştır. Dârü'l-Bedâyî'nin kapanmasından sonra yeni bir mûsikî okulu açılması için Maarif Nezareti'ne bir rapor sunmuş olan Abdülkadir Bey'in fikirleri görüşülerek, bakanlıkta dönemin ünlü sanatçı mûsikî üstadları ile düzenlenen toplantı sonunda bir "mûsikî encümeni" oluşturulmasına karar verilmiştir. Yusuf Ziya Paşa başkanlığındaki mûsikî encümenince hazırlanan talimatnâme gereği, mûsikî hocası yetiştirecek ve daha çok Türk Mûsikîsi'ne ağırlık verecek olan Dârü'l-Elhân'ın kurulduğu bildirilmiştir.⁷

Dârü'l-Elhân'ın kuruluş amacı, mûsikî sanatının bilimsel yolla eğitim ve öğretimi, eski Türk bestelerine ait klasik eserlerin yayımlanması ve yeniden tanıtılarak canlandırılması olarak özetlenmiştir. Dârü'l-Elhân, Ziya Paşa'nın başkanlığı altında besteci Rahmi Bey, Udî Ali Rıfat Bey ve Refik Talât Bey'den oluşan kurulun yönetiminde, bir süre faaliyet gösterdikten sonra, savaşın

⁴ Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, İstanbul 2003, s.26.

⁵ Eskiden fırka kumandanlarına verilen ünvan.

⁶ Yılmaz Öztuna, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1992, c.II, s.509-510.

⁷ Milli Tâlim ve Terbiye Mecmuası, "Mûsikî Encümeni ve Dârü'l-Elhân Teşkili", 1333 (1916).

sonundaki yenilgi ve İstanbul'un işgali gibi zorluklara daha fazla dayanamamıştır. Bu dönemden sonra da çeşitli açılma ve kapatılma gibi evreler yaşayan bu kurumun, *Dârü'l-Elhân Mecmuası* 'nda yer alan Klâsik Türk Müziği yapıtları ve gezilerde derlenen halk ezgileri gibi çeşitli yayın ve araştırma faaliyetleri, Türk Mûsikîsi tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Dârü'l-Elhân, Cumhuriyetten sonra nota yayımlayan ilk resmî kurumdur.

Türk Mûsikîsi'nin ayrı bir ders olarak okutulduğu ilk lise dengi okul Dârüşşafaka'dır. Dârüşşafaka mektebinin hocası Mehmed Zekâî Dede, burada 1876 yılından itibaren başlangıçta herhangi bir ücret almaksızın, ders vermeye başlamıştır. 1883'te bu göreve aslî olarak tayin edilmiş ve ölümüne dek öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir. Zekâî Dede, Tanzimat sonrasında "çağdaşlaşma" yoluna giren, Osmanlı Maarif sistemi içerisinde, bu modernleşmenin öncülüğünü yapan lise muadili bir mektepte, seçilmiş yetenekli gençlere yirmi yıl boyunca mûsikî meşk etmiştir. Zekâî Dede 1897 yılında vefat ettiğinde, yerine oğlu Hâfız Ahmed (Irsoy) Efendi atanmıştır. Ahmed Efendi, uzun süre babasından devraldığı geleneksel mûsikî öğretim sisteminden ayrılmamıştır. Bu eğitim, böylece otuz yıl kadar sürmüştür. 1925 yılında Tevhîd-i Tedrisât kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun doğrultusunda ilk ve orta dereceli okullarda mûsikî eğitimi, batı müziği esasları etrafında birleştirilmiştir. Dârüşşafaka'nın da mecburen bu duruma uyum sağlaması gerekmiştir. Hem kanuna uymak zorunda olan, hem de Klasik Türk Mûsikîsi'ni bırakmak istemeyen okul yöneticileri, nota tatbiki üzerinde durarak eğitime devam etmişlerdir. Böylece bu dönemde Ahmed Efendi ve okul yönetimi müzik eğitiminde "geleneksel" ve "yeni" yöntemleri aynı çatı altında bir arada kullanarak örnek bir uyum oluşturmuşlardır. Ancak Dârüşşafaka'da iki tür müzik eğitiminin birlikte yapıldığı bu geçiş dönemi uzun süre devam edememiştir. Nitekim 1930'lu yılların sonuna doğru, Dârüşşafaka'daki meşk dersleri kesintiye uğramıştır.⁸

Dârüşşafaka'nın işlevinin bitiş dönemi ile, mûsikî çalışmaları bir yandan yüksekokullar bünyesinde, bir yandanda mûsikî cemiyetleri bünyesinde sürmüştür. Türkiye'deki amatör Klasik Türk Mûsikîsi topluluklarının en eskilerinden biri ve üniversite korolarının ilki, İstanbul Üniversitesi Korosu'dur. Koronun 1950'den itibaren, ayda iki defa İstanbul Radyosu'nda canlı yayına katılması, adının İstanbul ve Ankara'dan sonra ülke çapında duyulmasını sağlamıştır. Mûsikî çevrelerinde dikkatle izlenen çalışmaları, zamanla sanatsal bir ağırlığın ifadesi olmuştur.

İstanbul'da hayatına devam eden bir diğer yüksekokul, İTÜ Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı'dır. 1924 yılında müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla açılan Mûsikî Muallim Mektebi'nde, eğitim ve öğretim yalnızca batı müziğine ayrılmıştı. 1976'da Devlet, mûsikî politikasında bir değişiklik başlatarak Türk Mûsikîsine destek olmuş ve bunun sonucunda aynı yıl içinde Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı kurulmuştur.

⁸ Cem Behar, *Musikiden Müziğe*, İstanbul 2005, s.97.

Bahsedilen bu kurumların dışında, resmî olmayan mûsikî kurumları da İstanbul'da faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bunlar içinde en önemlileri; Dârü'l-Feyzî Mûsikî, Dârü't-Tâlim-i Mûsikî⁹ ve Üsküdar Mûsikî Cemiyeti'dir. Bu kadar geniş ve çeşitli mûsikî kurumları sayesinde, çok sayıda icracı ve mûsikîşinas ortaya çıkmıştır. Bu birikim sonucunda İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu ve İstanbul Radyosu kurularak, mûsikî hizmeti vermeleri sağlanmıştır.

Kuruluş amacı, Klasik Türk Mûsikîsi'ni üst düzeyde icra etmek, yaymak ve yaşatmak olan Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, İstanbul'daki konserlerin yanı sıra yurt içinde çeşitli şehirlerde ve üniversitelerde konser faaliyetlerine devam etmiş, çoğu zaman bu faaliyetler yurt dışına da taşmıştır. İstanbul Klasik Türk Müziği Korosu gibi, İstanbul Radyosu da birçok konserle yalnız Klasik Türk Müziği'ne değil, Halk Müziği'ne de hizmet etmiştir. İstanbul Radyosu, her iki branşta da bir okul kimliğindeydi. 1976'ya kadar Türk Mûsikîsi eğitimi veren bir konservatuar olmadığından, avam tarzı şarkı söylenmesini önlemek amacıyla radyoda icracı yetiştirilmiştir. Bu eğitimi düzenli bir şekilde uygulayabilmek için, 1954'de sınavla alınan icracılar staj döneminde, açılan kurslarla yetiştirilmeye başlanmıştır. Türk Mûsikîsi'nin her iki türündeki icracılar radyo bünyesinde verilen bu kurslarla bilgi ve yeteneklerini geliştirmişlerdir.

İstanbul'un, Türk Mûsikîsi'nde silinmez izler bırakan bir başka müessesesi de tekkeler ve bilhassa mevlevîhâneleridir. Bilindiği gibi mûsikîye yer veren tarikatlar arasında Mevlevîlik, âyinleri ile Türk Mûsikîsi'nde orijinal bir müzik formu meydana getirmişlerdir. Bu âyinleri icra eden mutrib heyetinde yer alacak hânende ve sazandelerin yetiştirilmesine büyük ehemmiyet verilmiştir. Bu nedenle Mevlevîler arasında, pek çok icracı, bestekâr ve müzikolog yetişmiş, Mevlevîhâneler bu özellikleriyle adeta birer konservatuar durumuna gelmişlerdir. Türk Mûsikîsi'nin gerek dinî, gerek din dışı sahalarında eserler veren pek çok büyük bestekârı, ya Mevlevîliğe intisâb etmiş veya Mevlevîler arasında yetişmiş ya da bu tarikata muhib olarak ilgi duymuş kimselerdir. Her ne kadar, Konya Mevlevîhânesi bütün Mevlevîhânelerin merkezi kabul edilmişse de, İstanbul Mevlevîhâneleri sanatsal faaliyetler bakımından hemen her devirde en ön sıralarda yer almışlardır. Bilhassa Galata ve Yenikapı Mevlevîhâneleri, bu yönden diğerlerine adeta önderlik etmişlerdir.¹⁰

Bütün bu verilerden hareketle sonuç olarak diyebiliriz ki; Türk Tarihi ve kültüründe kendine mahsus bir yer tutan İstanbul, bütün mûsikî kuruluş ve faaliyetleriyle, Klasik Türk Mûsikîsi içinde müstesna bir yere sahiptir.

⁹ Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğinde Öğretim ve İntikal*, İstanbul 2006, s.85.

¹⁰ Öztuna, a.g.e., s.509.

Başlangıçta belki de sıradan bir liman şehri olan İstanbul, Türk kültürünün muhteşem zenginliğiyle Osmanlı'ya başkent olduğu dönemde karşılaşmıştır. Klasik Türk Mûsikîsi de en üretken dönemlerini bu şehirde yaşamış ve gerçek kimliğini bu şehirde bulmuştur.

Fethinden bu güne kadar birçok sanatçının ve araştırmacının bir arada eserler verdiği bu şehir, bundan sonra da bir takım eserlerin ortaya çıkmasında önemli bir ilham kaynağı olacaktır.

Abstract : Having a peculiar place in our history and culture, İstanbul has an outstanding in our music, as well.

İstanbul is the most important place where Turkish music has found the appartunity to develop since the conguery of İstanbul. The religious, official and special instituons are the most important centres where our music has found development.

Religious instituons have carried out a significant function related to the theoretical aspect of the music.

Today this richness of background is academically appreciated by the musicologs.

Key Words: Education of music, İstanbul, intituons

Kaynakça

Behar, Cem, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğinde Öğretim ve İntikal*, İstanbul 2006.

....., *Musikiden Müziğe*, İstanbul 2005.

Millî Tâlim ve Terbiye Mecmuası, *Mûsikî Encümeni ve Dârü'l-Elhân Teşkili*, 1333 (1916).

Sanal, Haydar, *Mehter Mûsikîsi*, İstanbul 1964.

Tanrıkörür, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, İstanbul 2003.

Tura, Yalçın, *Türk Mûsikîsi'nin Mes'eleleri*, İstanbul 1994.

Öztuna, Yılmaz, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1992, c. II.